

L'anàlisi de casos amb suport virtual **com a estratègia d'innovació docent**

Grup d'Innovació Docent en Psicologia de l'Educació (GIDPE)

El Grup d'Innovació Docent en Psicologia de l'Educació (GIDPE): coordenades i línies de treball actual

El Grup d'Innovació Docent en Psicologia de l'Educació (GIDPE) està format per 10 professors i professores del Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació de la Universitat de Barcelona, que desenvolupen la seva docència, de manera prioritària, en assignatures troncal de les titulacions de Psicologia i Mestre. Està reconegut com a Grup Consolidat d'Innovació Docent per la Universitat de Barcelona, i una part de la seva activitat es porta a terme gràcies a les ajudes que ha rebut del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya en el marc de les convocatòries del programa de Millora de la Qualitat Docent (projectes 237MQD2002 i 2003MQD00149).

Un dels trets distintius del Grup és el fet que la seva activitat d'innovació remet, en termes globals, al mateix objecte que l'activitat investigadora dels seus membres: els processos d'ensenyament i aprenentatge en entorns educatius formals. Això permet la retroalimentació i l'enriquiment mutu entre les activitats de recerca i d'innovació docent dels seus membres. Igualment, això provoca que el Grup tingui un marc teòric de referència molt explícit i prou desenvolupat sobre els processos d'ensenyament i aprenentatge a l'aula i sobre els factors que poden contribuir a la seva millora. Aquest marc de referència és el que s'ha anomenat "la concepció constructivista de l'ensenyament i l'aprenentatge escolar", i ha estat presentat en diferents treballs i publicacions dels membres del Grup (el lector interessat pot trobar una síntesi recent amb nombroses referències addicionals a Coll (2001)).

En termes molt generals, aquesta concepció comparteix els principis bàsics del "constructivisme d'orientació socio-cultural". D'acord amb aquests principis, l'aprenentatge en contextos educatius formals es conceptualitza com un procés de construcció de significats i sentits per part dels alumnes; una construcció que s'aconsegueix a partir de l'establiment de relacions significatives entre els coneixements previs, motius i interessos de l'alumne i el nou contingut d'aprenentatge. L'alumne i la seva activitat mental constructiva són, per tant, els protagonistes principals d'aquest procés d'aprenentatge. Aquesta construcció de significats i sentits, però, no la fan els alumnes en solitari, sinó gràcies a, i a partir de, l'ajuda, el suport, l'assistència i l'orientació d'altres persones, i molt particularment del professor com a agent educatiu expert i especialitzat; és una construcció, per tant, mediada interpersonalment.. Aprenentatge de l'alumne i ajuda educativa del professor (i d'altres persones, com ara els companys) són, per tant i des d'aquesta perspectiva, elements inseparables en els contextos educatius formals. Des d'aquest plantejament, un objectiu fonamental de les pràctiques educatives és que els alumnes puguin aprendre a aprendre, és a dir, que esdevinguin aprenents cada cop més autònoms i més capaços d'auto-regular els seus propis processos d'aprenentatge. Un cop més, però, aquest objectiu només es podrà assolir si els professors intervenen de manera planificada, sistemàtica, continuada per tal

d'afavorir-ho, i ajuden als alumnes a conèixer i dominar les habilitats i estratègies necessàries per aprendre de manera autònoma i auto-regulada.

En aquest moment, el GIDPE té dues línies fonamentals de treball. La primera, centrada pròpiament en la innovació docent, és el re-disseny global de les dues assignatures troncal principals que els membres del Grup imparteixen en els ensenyaments de Psicologia i Mestre. La segona, centrada més aviat en la recerca en docència, s'adreça a l'elaboració d'instruments d'avaluació de la qualitat de processos d'innovació. La resta de la present comunicació està centrada en la primera d'aquestes línies.

Re-dissenyant assignatures troncal a partir d'una metodologia d'anàlisi de casos amb suport virtual

El re-disseny que estem duent a terme afecta dues assignatures: “Psicologia de l'educació”, troncal de segon cicle (tercer curs) de l'ensenyament de Psicologia, de 9 crèdits, i “Psicologia de l'educació i atenció a la diversitat”, troncal de primer cicle (primer curs) dels ensenyaments de Mestre en les seves diverses especialitats, de 12 crèdits. Aquesta darrera assignatura té, a més, la particularitat de ser una assignatura anual. En el moment d'escriure aquest text hem re-dissenyat completament la primera d'aquestes assignatures, i hem experimentat completament el nou disseny amb dos grups d'alumnes de l'assignatura, un del torn de matí i un del torn de tarda. Pel que fa a la segona assignatura, estem en procés d'elaboració i prova parcial del nou disseny en diferents grups de l'assignatura.

El nou format de treball de les assignatures recolza en dos eixos bàsics, la combinació dels quals és l'element distintiu fonamental de les propostes d'innovació docent del Grup en aquest moment: la utilització de metodologies basades en l'anàlisi de casos i la resolució de situacions-problema, i la utilització de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) –concretament de la plataforma Moodle, un entorn virtual d'ensenyament i aprenentatge de codi obert, i dissenyat d'acord amb principis teòrics propers al constructivisme social-, com a eina de suport al treball continuat d'ajuda, seguiment, orientació i tutorització al treball i l'aprenentatge dels alumnes per part del professor. Pel que fa al primer d'aquests eixos, entenem que el canvi metodològic, amb la incorporació d'estratègies docents centrades en el treball autònom de l'alumne, com ara l'anàlisi de casos o la resolució de situacions-problema, entre d'altres possibles, és un element fonamental de la millora i la innovació docent en l'ensenyament universitari. Pel que fa al segon, considerem que, en un context en què el treball autònom de l'alumnat té un paper fonamental, les possibilitats de seguiment, comunicació i col.laboració que ofereixen les TIC poden fer d'aquestes tecnologies eines molt potents per a la necessària supervisió, guia i orientació a aquest treball per part del professor.

En el marc d'aquests dos eixos, les principals opcions i trets distintius que caracteritzen el disseny de les noves assignatures que estem desenvolupant poden, molt esquemàticament, sintetitzar-se en:

1. *L'organització de la matèria en blocs amplis que s'aborden a partir de l'anàlisi i resolució de casos o situacions-problema. S'ha dut a terme una re-estructuració del temari de les assignatures, de manera que les unitats tradicionals de planificació i treball a classe, els temes, s'han substituït per unitats més àmplies, els blocs temàtics, que permeten una aproximació al coneixement més funcional i*

globalitzada. El desenvolupament de cadascun d'aquests blocs es vertebrava, aleshores, a partir d'un cas o situació-problema. Cada bloc temàtic pot suposar, aproximadament, unes tres setmanes de treball.

2. *La combinació de diferents tipus d'activitats adreçades tant a la comprensió del contingut com a la seva aplicació i ús en contextos reals.* El procediment de treball utilitzat combina activitats adreçades a la comprensió i domini conceptual dels continguts com a l'anàlisi, discussió i resolució del cas o problema plantejat. Aquestes activitats segueixen, típicament, una mateixa seqüència en tots els blocs temàtics, amb petites variacions. En la seqüència s'inclouen, en tots els casos, activitats d'avaluació inicial dels coneixements dels alumnes, d'anàlisi inicial del cas o problema, de lectura de textos, d'elaboració de mapes conceptuals i altres eines que afavoreixen la comprensió dels continguts del bloc, de resolució de dubtes sobre el contingut, i de resolució del cas o problema, entre d'altres.
3. *El treball cooperatiu entre alumnes.* Des del principi de l'assignatura, els alumnes s'organitzen en equips de treball, que s'encarreguen de dur a terme bona part de les activitats anteriors de manera cooperativa. Al llarg de cada bloc de treball es tracta de combinar sistemàticament el treball individual i el treball col·laboratiu en petit grup. La utilització del treball en grup respon a criteris teòrics i de formació de l'alumnat: d'una banda, la investigació psicoeducativa ha mostrat com, en determinades condicions, el treball col·laboratiu entre alumnes permet que es posin en marxa processos interpsicològics de construcció del coneixement que afavoreixen l'aprenentatge i que difícilment es donen en la interacció professor-alumnes; d'altra banda, és un objectiu formatiu de l'assignatura contribuir a la formació de professionals capaços de treballar en equip i de comunicar-se i col·laborar de manera eficaç amb d'altres professionals.
4. *El suport, seguiment i tutorització continuats i personalitzats per part del professor.* En la nostra experiència, els alumnes no disposen, moltes vegades, de les competències procedimentals i actitudinals necessàries per dur a terme processos d'aprenentatge autònom com els que els proposem. Per tant, el suport, seguiment i tutorització continuats i personalitzats per part del professor esdevenen un element fonamental per a l'èxit del procés. És tasca del professor seguir i recolzar de manera continuada el treball dels alumnes, tant pel que fa a l'aprenentatge dels continguts de l'assignatura en sentit estricte, com pel que fa al desenvolupament de les habilitats i actituds necessàries per poder participar amb aprofitament en un procés d'aprenentatge que requereix un grau molt elevat d'implicació, i una elevada capacitat d'autonomia i auto-regulació en el treball i l'estudi.
5. *L'ús de les TIC (Moodle).* La plataforma Moodle ens ha estat molt útil com a eina de suport a la col·laboració entre alumnes, a l'ajuda, seguiment i tutorització continuats per part del professor, i a l'auto-regulació per part dels alumnes del seu propi procés d'aprenentatge. Moodle disposa d'eines que permeten el treball col·laboratiu en petit grup tant de manera sincrònica com asincrònica, així com la realització per part dels alumnes de diaris i informes continuats de la seva activitat. Per la nostra banda, hem posat en marxa diferents recursos que permeten potenciar aquestes possibilitats des del punt de vista de l'auto-seguiment i l'auto-regulació del seu aprenentatge per part dels propis alumnes. La comunicació i seguiment

continuat entre professor i alumnes que permet la plataforma ha estat, igualment, un element clau per a la implicació dels alumnes en el procés de treball de l'assignatura

6. *L'avaluació continuada.* L'avaluació de l'assignatura és continuada, a partir dels productes que els alumnes elaboren en els diferents blocs temàtics i dels informes, individuals i en grup, que fan del seu propi procés de treball. S'inclouen també elements d'autoavaluació. El professor elabora un informe escrit detallat d'avaluació de l'alumnat al final de cada bloc temàtic, i es duen a terme tutories de seguiment a partir dels resultats de l'avaluació.
7. *La introducció d'un cert grau de semi-presencialitat.* Per tal d'afavorir el treball autònom dels alumnes, el disseny de les assignatures inclou un petit grau de semi-presencialitat: aproximadament una sessió de classe de cada quatre és "no-obligatòria" per als alumnes. Val a dir que aquesta semi-presencialitat no afecta al professor, que en aquestes sessions està igualment a l'aula, a disposició dels alumnes que vulguin fer-li consultes o discutir amb ell el treball que estan realitzant.

En una primera aproximació, la valoració de l'experiència en l'assignatura que ja hem pogut experimentar completament és molt positiva, tant des del punt de vista dels resultats d'aprenentatge i el rendiment dels alumnes com des del punt de vista de la seva implicació i participació. La satisfacció manifestada pels alumnes al final de l'assignatura és, igualment, molt elevada, malgrat que també manifesten que l'assignatura els ha demanat un esforç i un grau de treball molt més elevat que les assignatures convencionals. En aquest moment estem acabant d'analitzar i sistematitzar la informació relativa als diferents indicadors d'avaluació de l'experiència, i podem, en acabar aquest procés, argumentar, detallar i matisar molt més aquesta primera aproximació.

Algunes conclusions provisionals i elements per a la reflexió

El procés de treball dut a terme fins ara pel GIDPE ens permet apuntar algunes primeres conclusions i elements per a la reflexió, a mig camí entre l'experiència i l'elaboració conceptual. Les exposem a continuació, molt breument, com una invitació al diàleg amb altres persones i grups que comparteixen el mateix interès per la docència i la mateixa voluntat de millora de l'ensenyament universitari:

- la primera de les nostres conclusions és, necessàriament, la convicció de la possibilitat de millorar l'aprenentatge i el rendiment acadèmic dels estudiants, així com la seva satisfacció amb la formació que reben: alguns dels resultats que hem obtingut al llarg de la nostra experiència així ens ho confirmen; la docència universitària pot millorar-se i fer que els nostres alumnes aprenguin més i millor;
- el procés que porta a aquesta millora, però, no és senzill ni automàtic; cada context té les seves pròpies característiques i peculiaritats, i cal adaptar les accions d'innovació i millora als diferents alumnes i situacions; si més no, aquesta és l'experiència que com a grup hem tingut treballant en ensenyaments diferents, amb alumnes de característiques i perfils diferents, i en centres igualment diferents;
- l'extensió de les experiències d'innovació i millora més enllà dels grups de professors que es mostren d'antuvi interessats per aquestes experiències és molt

complexa i difícil; la cultura institucional no afavoreix, moltes vegades, ni la dedicació dels professors a la docència ni la seva implicació en processos de millora d'aquesta docència;

- considerem que cal explicitar i discutir amb profunditat què entenem per qualitat docent, i establir criteris que permetin objectivar què s'entén per una docència de qualitat; considerem també que aquesta discussió no es pot fer al marge del coneixement actualment disponible en les diverses disciplines psicològiques i educatives que estudien com les persones aprenen en contextos educatius formals;
- la millora i la innovació docents requereixen, per poder dur-se a terme, i encara més per poder consolidar-se i generalitzar-se, d'un seguit de condicions institucionals, organitzatives i de recursos que recolzin al professorat que actua com a agent de canvi de les pràctiques docents; en aquest sentit, prestigiar la docència entre les tasques del professorat universitari i reconèixer, amb mesures i polítiques concretes, la seva importància per a l'acompliment de la funció social que les universitats tenen encomanada és, per a nosaltres, un repte fonamental i una condició necessària perquè les possibilitats de millora de la docència que abans esmentàvem acabin esdevenint realitat, de manera generalitzada, en les aules universitàries.